

AZ ARKTISZI JÉG OLVADÁSÁVAL JÁRÓ NEMZETKÖZI
KONFLIKTUSOK A KŐOLAJ KITERMELÉS TEKINTETÉBEN

CLIMATE CHANGE AND OIL EXPLOITATION IN THE ARCTIC
FIGHT FOR THE ARCTIC'S RESOURCES

Tartalomjegyzék

Bevezető	1
Áttekintés	1
Az Arktisz földrajzi és jogi szempontból	2
Az Arktisz földrajzi elhelyezkedése	2
Az Arktisz jogállása	3
Szektoelmélet	4
Az 1958. évi Egyezmények	5
Az 1982. évi Tengerjogi Egyezmény	5
Kontinentális talapzat	6
A Nemzetközi Tengerfenék Hatóság és a Tengerjogi Bíróság	6
Az Arktisz gazdasági jelentősége	7
Az Arktisz rejtett kincsei	7
Az arktiszi kőolaj-és földgázkészletek	8
„Az arktiszi ötök”	9
Kanada	9
Kanada és az Arktisz	9
Az arktiszi kőolaj lelőhelyek feltárása Kanadában	9
2010. évi megállapodás Kanada arktiszi politikájáról	10
Az Északnyugati Átjáró és a „Manhattan-incidens”	11
Kanada válasza	11
Arctic Waters Pollution Prevention Act (AWPPA)	12
Minősíthető-e nemzetközi szorosnak az Északnyugati Átjáró?	13
Kanada és az Európai Unió együttműködése	13
Konklúzió Kanada 2010. évi arktiszi politikája alapján	14
Oroszország	15

Oroszország arktiszi stratégiája	15
Oroszország területi igényei	15
A 2007-es események.....	16
Az Északkeleti Átjáró.....	17
Az Északkeleti Átjáró problémái	18
Orosz kőolaj - és földgáz kitermelés az Arktiszon.....	19
A Lomonoszov-vita.....	19
Oroszország és egy esetleges arktiszi háború	20
Amerikai Egyesült Államok - Alaszka	21
Alaszka története.....	21
Az Egyesült Államok területi igényei	21
Amerikai kőolajkutatás az Arktiszon	22
Dánia - Grönland	23
Dánia területi igényei	23
Hans-szigetek.....	24
Dán kőolajkutatás az Arktiszon	25
Norvégia.....	26
Norvégia területi igényei	26
Norvég kőolajkutatás az Arktiszon	27
Környezetvédelmi kitekintő.....	28
Olajszennyezés az Arktiszon.....	28
Környezetvédelem az Arktiszon.....	29
Összegzés.....	30
Irodalomjegyzék.....	31
Mellékletek	I

BEVEZETŐ

A zord időjárás és a vastag jégtakaró miatt egészen a múlt század közepéig az Arktisz térsége feledésbe merült. Az elmúlt évtizedekben azonban a jég olvadni kezdett és megmutatkoztak az Arktiszban rejlő lehetőségek. Amellett, hogy új közlekedési útvonalak váltak hajózhatóvá, kiderült, hogy a tengerfenék óriási kőolaj és egyéb nyersanyag készleteket rejt. A kőolaj az 1900-as évek óta a világ egyik legmeghatározóbb nyersanyaga. Gazdasági és politikai szerepe vitathatatlan. Az 1960-as években megindult kőolaj kitermelési hullám azonban jelentős konfliktusokat generált. (Csatlós, 2010/b) Mivel a területet az Antarktisszal ellentétben nem védték nemzetközi egyezmények, a kitermelési jogokért politikai-diplomáciai vetélkedés indult meg. Dolgozatomban az Arktisszal határos öt állam, Kanada, Oroszország, az Amerikai Egyesült Államok, Dánia és Norvégia útját szeretném bemutatni az északi-sarkvidéki területek szuverenitásuk alá vonására valamint a kőolajlelőhelyek kiaknázására tett kísérleteik, továbbá az általuk tett lépések nemzetközi megítélése szempontjából.

ÁTTEKINTÉS

Az Egyesült Államok földtani szolgálatának adatai szerint az Arktisz alatti tengerfenék 90 milliárd hordó (1 hordó = 159 liter) kőolajat rejt magában és egyes szakemberek szerint a sarkvidék alatt található a világ földgázkészletének 30 százaléka. Ezen ásványkincsek kétharmada orosz fennhatóság alatti területen található. Jelentős mennyiségű ásványkincset rejtenek azonban az Egyesült Államokhoz, Kanadához és Grönlandhoz tartozó területek is, továbbá azok a partoktól távoli térségek, amelyeknek hovatartozása még vita tárgya. A természeti kincsek birtoklásáért és kiaknázásáért évek óta vita folyik az érintett államok között. A Hans-szigetekre Dánia és Kanada tart igényt, míg az Észak-sark és a Lomonoszov-hátság elhatárolása kapcsán Oroszország, Dánia és Kanada között alakult ki konfliktus. Az Északnyugati Átjáró Kanadát és az Egyesült Államokat osztja meg, valamint az Alaszka és a kanadai Yukon szövetségi terület partjai mentén elterülő Beaufort-tenger is kérdéses terület. A Washington és Ottawa közötti vita évek óta arról folyik, hol húzzák meg korrekt módon a határt a tengerfenéken, vagyis kinek a birtokát képezze az a 21 ezer négyzetkilométer, amely gazdag kőolaj- és földgázmezőket rejt

magában.¹ A tét az ásványkincsek mellett a fölmelegedés nyomán jégmentessé váló hajózási útvonalak fölötti ellenőrzés. 2005 óta minden nyáron olyan meleg volt a levegő az Arktisz térségében, hogy Kanada északi partvidékén, valamint Alaszka partjain elolvadt a jégpáncél. Ugyanez történt Oroszország északi partvidékeinél. Ha jégmentessé válik az Észak-Európát a Bering-szorossal összekötő Északkeleti Átjáró, akkor ezen az útvonalon lehet például kőolajat szállítani Oroszország nyugati részéből Ázsiába. Az átjárók fölötti ellenőrzés azonban vita tárgyát képezi. Kanada és Oroszország egyaránt saját felségvizei részének tekinti a nyugati, illetve a keleti útvonalat, míg a többi állam szerint azok nemzetközi hajózási útvonalnak minősülnek.²

AZ ARKTISZ FÖLDRAJZI ÉS JOGI SZEMPONTBÓL

Az Arktisz földrajzi elhelyezkedése

Az általánosan elfogadott felfogás szerint az Arktisz magában foglalja az Eurázsiai és Észak-Amerikai kontinensek északi széleit, a Jeges-tengert és annak valamennyi szigetét, illetve a Csendes- és az Atlanti-óceán kapcsolódó részeit. Ez a felfogás Északi-sark alatt az északi sarkkörön – az északi szélesség $66^{\circ} 33' 03''$ – túl elterülő területet érti, ahol a Nap a nyári napforduló idején nem emelkedik a horizont fölé. Ezen határok a Föld felszínének mintegy 6%-át határolják körül, amely mintegy 21 millió kilométernyi területet tesz ki. Különleges jogi helyzetét az adja, hogy bár szárazföldnek tűnik, az Arktisz valójában egy 4300 m mély megfagyott víztömeg. (Drienyovszki, 2011) (Csatlós, 2010/a) A nemzetközi jog pedig nem rendezi pontosan, hogy ebben az esetben kit illet meg ez a térség.

„Arktiszi ötöknek” szokás együttesen nevezni Kanadát, Oroszországot, az Egyesült Államokat, Dániát és Norvégiát. Ezek azok az államok, amelyek közvetlenül határosak a Jeges-tengerrel. Attól függően, hogy ki hogyan definiálja az Arktiszt, egyesek az arktiszi államok közé sorolják Svédországot, Finnországot és Izlandot. Ez esetben „arktiszi

¹ <http://karpatinfo.net/cikk/kulfold/elezodo-versenyfut-as-arktisz-alatti-asvanykincsekert> Letöltés dátuma: 2012-08-29

² <http://hetivalasz.hu/vilag/a-viszaly-hattereben-nem-csupan-a-hatalmas-szenhidrogenervagyon-all-52176> Letöltés dátuma: 2012-09-16

nyolcokról” beszélünk. (Drienyovszki – 2011: 8.) A továbbiakban az öt, közvetlenül érintett államot tárgyalom.

Az Arktisz jogállása

Az Északi-sark jogállását legjobban a Déli-sarkkal összehasonlítva lehet szemléltetni. A Déli sarkvidék (Antarktis) ugyanis sajátos földrajzi viszonyai következtében nem áll egy állam területi felségjoga alatt sem. Az Antarktis területének 98%-t jégpáncél borítja, amelynek átlagos vastagsága 2300 méter, a jégtömeg alatt pedig szárazföld húzódik. Ez önmagában megkönnyíti jogi megítélését. Zord éghajlati viszonyai miatt nem alkalmas emberek állandó letelepedésére (télen és éjjel nem ritka a mínusz 70 fokos hőmérséklet). Tovább könnyíti a helyzetét, hogy minden lakott területtől több ezer km távolságra fekszik. Nemzetközi jogi helyzetét eredetileg a 12 állam³ által Washingtonban, 1959-ben határozatlan időtartalomra kötött Antarktis-szerződés rendezte, amelyhez később más államok is csatlakoztak. Ennek értelmében az Antarktist kizárólag békés célokra szabad használni. Tilos a katonai természetű tevékenység, katonai támaszpontok és erődítmények létesítése, hadgyakorlatok folytatása, fegyverek kipróbálása. Tilos továbbá mindenfajta nukleáris robbantás és radioaktív hulladék-anyag elhelyezése a területén. A Szerződés lényeges rendelkezése, hogy a szerződő államok befagyasztották az Antarktiszra támasztott területi igényeket, azaz nem mondanak le korábban bejelentett igényeikről, de nem törekednek azok érvényesítésére, amíg a szerződés hatályban van.

Az Északi-sarkvidék (Arktisz) földrajzi körülményei lényegesen eltérnek az Antarktis viszonyaitól. 90%-t örökös jég borítja, amely alatt nem húzódik szárazföld. Az Arktisz valójában egy állandóan befagyott tenger. Egyébként nyílt tengernek minősülne, de az állandó jég miatt sokkal inkább hasonlít a szárazföldre. Jogi helyzetét tekintve egyelőre nemzetközi területnek minősül, amelyet a Nemzetközi Tengerfenék Hatóság irányít.⁴

Az 1950-es évektől vált nyilvánvalóvá, hogy a tengerfenék igen gazdag kőolajban és földgázban. Ezen természeti kincsek kitermelését már meg is kezdték az északi államok,

³ Amerikai Egyesült Államok, Argentína, Ausztrália, Belgium, Chile, Dél-afrikai Köztársaság, Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Norvégia, Szovjetunió, Új-Zéland

⁴ http://ng.hu/Fold/2007/07/Vita_az_Eszaki_sark_birtoklasi_korul, Letöltés dátuma: 2012-08-05

elsősorban Kanada, Oroszország és az Egyesült Államok. Szuverenitásuk az Arktisra nézve viszont évtizedek óta folyamatosan vita tárgyát képezi.⁵

Szektorelmélet

Az Arktisz helyzetének rendezésére 1907-ben tettek először kísérletet. Felosztásánál az érdekelt államok az ún. szektorelméletet kívánták alkalmazni. Lényege, hogy a sarkvidék orosz, kanadai, amerikai, norvég és dán szektorokra oszlik, a szektorok aránya pedig az adott államok sarkkörön átnyúló területének arányához igazodik és az északi pólusig terjed.⁶ Az ötlet egy kanadai szenátor, Pascal Poirier fejében született meg, aki egy 1907-es szenátusi ülésen tárta a nyilvánosság elé az elképzeléseit. Elmélete szerint az öt Arktisz-államnak joga van minden, tőle északra eső szárazföldi területre és szigetre függetlenül attól, hogy már felfedezték-e vagy sem. Poirier szerint tehát ez az öt állam állhatott elő területi követelésekkel, amelyet oly módon döntöttek el, hogy a partvonalak határon elhelyezkedő pontját a hosszúági fokok mentén összekötve az Északi-sarkkal képezték egy-egy állam arktiszi területét. Ezeket a hosszúsági és szélességi körökkel meghatározott háromszögeket más néven szektoroknak nevezik, innen ered a területszerzési jogcím elnevezése.

Kanada sosem foglalta nemzeti jogszabályba a szektorelméltre alapozott szuverenitás-kiterjesztését, bár volt rá példa, hogy az elméletre hivatkozva gyakorolta jogait az Arktiszon. 1958 óta azonban az effektív okkupáció⁷ elvéhez tartja magát. Oroszország a 20. század során következetesen tartotta magát a szektorelmélethez. Norvégia, Dánia és az Egyesült Államok azonban soha nem hivatkoztak az elméletre lehetséges területszerzési módként.

Poirier javaslatát ugyan elvetették, a szektorelmélet mégis meghatározó az Arktisz történelmében, hiszen arra ösztönözte az államokat, hogy megfelelő jogi magyarázattal szuverenitásuk alá vonják az arktiszi területeket. (Csatlós, 2011: 5.)

⁵Nemzetközi közjog és nemzetközi szervezetek joga, kiadta a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kara, MD. 2007.

⁶ Nemzetközi közjog és nemzetközi szervezetek joga, kiadta a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kara, MD. 2007.

⁷ Effektív okkupáció: Az okkupáció (foglalás) olyan terület megszerzése, amely senkihez sem tartozik, és így egy adott állam bizonyos körülmények között megszerezheti.

Az 1958. évi Egyezmények

Az 1958-as évben a genfi konferencián négy egyezmény született a tengerjog kodifikálására. Eddig a tengerrel kapcsolatos szabályok szokásjogi jellegűek voltak. 1958-tól viszont a Parti Tengerről és a Kapcsolódó Övezetről szóló Egyezmény, a Kontinentális Talapzatról szóló Egyezmény, a Nyílt Tengerről szóló Egyezmény és a Halászatról és a Nyílt Tengerek Élő Forrásainak Megőrzéséről szóló Egyezmény rendezte a tenger helyzetét. A korábbi 3 mérföldig terjedő parti tengeri övezetet 12 tengeri mérföldig bővítette ki, továbbá egy további 12 tengeri mérföldig terjedő területet jelölt ki, ez volt a csatlakozó övezet. (Drienyovszki, 2011: 8.) Ennél tovább azonban nem terjesztette ki az állami jogokat, így az Arktisz kérdéses helyzetének rendezésére sem lenne alkalmas ez a szabályozás. Mindenesetre jelentős előrelépést jelentett a nemzetközi jogban.

Az 1982. évi Tengerjogi Egyezmény

1973-ban összeült az ENSZ III. tengerjogi konferenciája, amely 1982-ben új, részletes, az Egyesült Nemzetek Tengerjoga Egyezményének nevezett szerződést fogadott el. Ez a szerződés gyakorlatilag egybefogta és kibővítette a korábbi négy egyezményt. A tenger jogállását tekintve ennek értelmében lehet államterületnek minősülő tenger, vagy nem államterület, azaz nyílt tenger. Az államterületnek minősülő tenger háromféle lehet: parti tenger, szigetközi tenger és beltenger. A parti tenger az állam szuverenitása alatt áll, de nemcsak a tenger vize, hanem a tengerfenék és az altalaj is. Az államok szuverenitással rendelkeznek a partvonalától számítva a tenger felszínén 12 tengeri mérföldön belül, valamint rendelkeznek kizárólagos gazdasági övezettel (KGÖ) mely 200 tengeri mérföldig terjed. Amennyiben a kontinentális talapzatuk tovább terjed, kérvényt nyújthatnak be – az Egyezmény ratifikációját követő 10 éven belül - kizárólagos gazdasági övezetük 350 tengeri mérföldig való kiterjesztéséről, hozzáférve így a tengerfenék nyersanyagforrásaihoz. (Drienyovszki, 2011: 8.) Az egyezmény szerint a kizárólagos gazdasági övezetben a parti állam jogosult a vízréteg, a tengerfenék és az altalaj élő és élettelen kincseinek kiaknázására, a tengeri áramlásból és a föllette fújó szélből energia termelésére, berendezések, mesterséges szigetek létesítésére, valamint a parti államot illeti meg a kutatás joga, ugyanakkor őt terheli a környezetvédelemmel

kapcsolatos felelősség. A gazdasági kiaknázás során a parti állam olajfúrótornyokat, mesterséges szigeteket létesíthet az övezetében. Minden államnak meg kell engednie az övezetében kábelek vagy olajvezetékek lefektetését.

Kontinentális talapzat

A kontinentális talapzat földrajzi értelemben azt a sekély tengerfeneket jelenti, amely a szárazföldről átmenetet képez a kontinensek és szigetek körül a mélyebb tengerfenékhez. Kiterjedése földrajzi értelemben változó, néhol a parttól több száz kilométerre is ilyen talapzat van, felette párszáz méter mély, sekély tengerrel (pl. Északi tenger egészén, Alaszka partjainál) másutt pedig teljesen hiányzik, a part mellett átmenet nélkül a tenger több ezer méter mélységet ér el (pl. Mexikó, Chile partjainál és a Hawaii-szigetekenél). Az UNCLOS (United Nations Convention on the Law of the Sea – UNCLOS) szerződés alapján a kontinentális talapzat a tengerfenéknek és az altalajnak a szárazföld mellett elterülő, de a parti tengeren kívül eső része, addig terjedően, ameddig a felette lévő tenger mélysége a 200 métert meg nem haladja, illetve azon túl is addig a mélységig, ameddig a természeti kincsek kiaknázhatók. A kontinentális talapzat így bizonytalan határu térség lett, hiszen a technika fejlődésével a határ kitolódik. A kontinentális talapzat területén – a földrajzi összefüggés címén – a parti állam speciális gazdasági jogokat élvez, azonban nem gyakorol szuverenitást. Mivel nem része az állam területének, a parti állam a kontinentális talapzat felett lévő nyílt tengeren a hajózást és a halászatot nem akadályozhatja. Ugyancsak nem gátolhatja meg, hogy más államok azon olajvezetékeket és kábeleket helyezzenek el, illetve tartsanak fenn.⁸

A Nemzetközi Tengerfenék Hatóság és a Tengerjogi Bíróság

A zóna (az 1982-es egyezmény a „zóna” kifejezést a tengerfenékre használja) gazdasági kincseinek kiaknázására a Tengerjogi Egyezmény egy speciális szervet hozott létre, a Nemzetközi Tengerfenék Hatóságot, ami Montago Bay-ben és Jamaikában működik. A Hatóság nemzetközi szervezet, amelyben az aláíró államok vehetnek rész. Három szerve: a Közgyűlés, a 36 választott államból álló Tanács és a Titkárság. A Tanács tagjait a

⁸ Nemzetközi közjog és nemzetközi szervezetek joga, kiadta a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kara, MD. 2007.

legnagyobb termelő, a beruházó és a legtöbb ásványi kincset fogyasztó államok közül választják. A Tanácsnak számos segédszerve van, ilyen pl. a Kontinentális Talapzat Bizottság vagy a Jogi és Technikai Bizottság. A bányászati tevékenység felügyelését és a termékek eladását a Vállalat elnevezésű gazdálkodó szervezet végzi, amely a Hatóságon belül önálló nemzetközi jogalany. A Vállalat főszerve a 15 tagú Kormányzó Testület, élén a Főigazgató áll.⁹

A Tengerjogi Egyezmény a viták elintézésére Hamburg székhellyel egy 21 tagú fórumot hozott létre, ez a Tengerjogi Bíróság. A bírakat méltányos földrajzi megoszlás alapján 9 évre választják. A Bíróság a felek kérésére 3 főből álló szakosított kamarát alakíthat, továbbá a feleknek joguk van ad hoc bíró kijelölésére is. A Tengerjogi Bíróság hatásköre a tengerjogi egyezményre és az egyezmény céljával összefüggő más szerződésekre terjed ki, tehát szigorúan egy kérdéskörre szakosított fórumról van szó. A Bíróság joghatósága csak a tengerfenék kutatására és hasznosítására vonatkozó vitákban kizárólagos, viszont az ilyen jellegű vitáikat az államok kötelesek is ide hozni. A Tengerjogi Bíróság a Tengerfenék Hatóság kérésére tanácsadó véleményt adhat olyan kérdésekben, amelyek a Hatóság működésével kapcsolatosak.¹⁰

AZ ARKTISZ GAZDASÁGI JELENTŐSÉGE

Az Arktisz rejtett kincsei

Az Arktisz különleges helyzetét egyrészt az alatta húzódó óriási kontinentális talapzat adja, amely jelentős kőolaj-és földgázkészleteket valamint egyéb ásványkincseket tartalmaz. Az UNCLOS szerződés értelmében a kontinentális talapzat területén az adott állam speciális jogokat élvez, ezért azóta, hogy fényderült az Arktisz kincsire, az északi államok sorra igyekeznek minél jobban kiterjeszteni a szuverenitásukat a térségre, a többi érdekelt állam pedig igyekszik ezt minél jobban akadályozni. Elsőként Kanada és az Egyesült Államok kezdett kutatásokba a partjaikhoz közel eső területeken, így kezdődtek meg a munkálatok a Beaufort-tengeren. Dánia és Norvégia kevésbé volt aktív, akárcsak Oroszország, aki csak 2007-ben tett először nagy lépéseket, egészen addig csupán

⁹ <http://www.isa.org.jm/en/about> Letöltés dátuma: 2012-09-20

¹⁰ <http://www.itlos.org/index.php?id=15&L=0> Letöltés dátuma: 2012-09-20

geológiai vizsgálatokat végzett. 2007-es lépésével viszont Oroszország egyértelműen jelezte területi igényeit. A nemzetközi közösség azonban nem valószínű, hogy tétlenül fogja nézni, ahogy ez az öt arktiszi állam felségjoga alá vonja az Arktiszt. (Csatlós, 2010/a)

Az arktiszi kőolaj-és földgázkészletek

Az arktiszi kőolajmezők igazán fontossá a '60-as - '70-es években váltak, a fő közel-keleti ellátók politikai bizonytalansága miatt. Az Arktisz térsége ezzel szemben gazdaságilag és politikailag is megbízhatóbbnak tűnt. Az amerikai USGS (United States Geological Survey) 2008. július 23-án jelentette meg, az Északi-sarkkörtől északra levő teljes terület kőolajtartalékaira vonatkozó becsléseit tartalmazó kiadványát, amely a nyilvánosság számára először nyújtott betekintést a régió adataiba. A tanulmány szerint az Északi-sarkvidék feltehetőleg 90 milliárd hordónyi feltáratlan, műszakilag kinyerhető kőolajat, 50 billió m³ földgázt, valamint 44 milliárd hordónyi földgáz folyadékot rejt. Ugyanezen évi jelentésében a Barents-tenger térségében található nyersanyagforrásokról a következő becsléseket publikálta: megközelítőleg 11 milliárd hordónyi (1 750 millió m³) nyersolaj, 11 billió köbméternyi földgáz, 2 milliárd hordónyi (320 millió m³) különféle földgáz folyadék lelőhelye a térség. Mindez azt jelenti, hogy az USGS becslései szerint, az Arktisz napjainkban a világ eddig fel nem tárt kőolaj tartalékainak 13%-át, földgázkészletének közel 30%-át, valamint a földgázfolyadékok 20%-át rejtheti. A becslések szerint e tartalékok 84%-ának lelőhelye a nyílt tengeren található. (Drienyovszki, 2011: 13.) Az előrejelzések szerint nagyjából 2050-re tűnhet el a nyári időszakban egy rövid időre a jég a Jeges-tengerről. (Csányi, 2010) Egyelőre a sarkvidéki olajfúrás technológiája a szélsőséges időjárási és talajviszonyok miatt sokkal drágább, mint az enyhébb éghajlatú tájakon valamint a környezetvédők attól tartanak, hogy egy esetleges baleset (olajszennyezés) súlyos következményekkel járna a rendkívül érzékeny ökoszisztémára nézve. Az Arktisz helyzete tehát összetett és a felmerülő területi, környezetvédelmi és technikai kérdéseket egyelőre még nem sikerült tisztázni.¹¹ A jég viszont olvad és az Arktisz kincsei egyre elérhetőbbé válnak.

¹¹ <http://karpatinfo.net/cikk/kulfold/elezodo-versenyfutasi-az-arktiszi-alatti-asvanykincsekert> Letöltés dátuma: 2012-08-29

„AZ ARKTISZI ÖTÖK”

Kanada

Kanada és az Arktisz

A 60-as évek elejére egyértelművé vált, hogy milyen kőolaj- és földgázkészletet rejt az Arktisz alatt húzódó kontinentális talapzat és Kanada meg is kezdte ezek kitermelését. A kibányászott nyersanyag elszállítására viszont valamilyen útvonalat kellett találni, valamint rendezni kellett a folyamattal járó környezetszennyezést, továbbá meg kellett találni a módját annak, hogy minél jobban kiterjessze azt a területet, amelyen kitermelheti az ásványkincseket. (Csatlós: 2010/b) A továbbiakban a kőolajlelőhelyek feltárásának történetét, valamint Kanada jelenlegi arktiszi politikájának legfontosabb elemeihez, a szuverenitásgyakorláshoz és a környezetvédelemhez kapcsolódó legfontosabb eseményeket tekintem át.

Az arktiszi kőolaj lelőhelyek feltárása Kanadában

Az arktiszi kőolajlelőhelyek feltárása szempontjából az egyik legfontosabb esemény a Panarctic Oils Ltd. létrejötte 1967-ben. Egy évvel később ugyanis óriási kőolajmezőt fedeztek fel a Prudhoe-öbölben ezt követően pedig a Bent Horn és Cape Allison-szigeteken valamint a Cisco és Skate melletti partvonalon. Az 1973-as olajválság további okot jelentett a kőolajkutatás folytatására. 1969-ben a Panarctic felfedezte a Drake Point gázmezőt a Melville-szigeten, és innentől kezdve egészen az 1980-as évek végéig több mint 400 kutat fúrtak. Tizennyolc olajmezőt találtak az arktiszi szigeteken és további negyvenhetet a Beaufort-Mackenzie térségben, de a kitermelési és szállítási költségek az akkori olajárak mellett nem térültek volna meg. A jelenlegi magas olaj-és gázárak miatt azonban újra felkeltette ez a térség Kanada érdeklődését. A Drake Point gázmező egyébként a legnagyobb földgázlelőhely az arktiszi szigeteken. Csaknem 99 milliárd m³ gáz található itt. Amikor 1969-ben a kutat fúrták, a nagy nyomás hatására a gáz kiömlött és a sós vízzel keveredve egy 61 m magas jégoszlopot hozott létre. 1974-ben fedezte fel a Panarctic a Cameron-szigetnél a Bent Horn olajmezőt a felszín alatt mintegy 3 km

mélyen. Az első szállítmányt 1985-ben egy jégtörő hajón vitték egy montreali finomítóba. A bent horni olajmező a maga 12 millió hordónyi olajával egyébként relatív kicsinek számít, összehasonlítva például a Ciskonál talált 584 millió hordónyi olajjal, amely az eddigi legnagyobb felfedezett olajmező.¹²

2010. évi megállapodás Kanada arktiszi politikájáról

A kanadai nemzeti identitás szempontjából az Arktisz alapvető jelentőségű. Amellett, hogy sok kanadai számára ad otthont, részese a kanadai történelemnek, kultúrának, és meghatározó Kanada jövőjének szempontjából is. A klímaváltozás és a felfedezett természeti erőforrások következtében az Arktisz új lehetőségeket és kihívásokat jelent Kanada számára. Mindezek ellenére fontos természeti, gazdasági és szociális kihívásokat is rejt, amelyek nemzetközi szempontból is fontosak. Kanada egyértelműen definiált határokat szeretne a térséget illetően. Azért, hogy megfelelően ezeknek a kihívásoknak, a kanadai kormány egy ún. északi stratégiát dolgozott ki. Ez a stratégia négy területet vesz alapul, ahol Kanada növelni szeretné az érdekeltségét. Kanada célja szuverenitást gyakorolni ezek területek fölött, elősegíteni egy gazdasági és szociális fejlődést, megvédeni a környezeti adottságait és fejleszteni az északi területek felett való kormányzást.

*“The geopolitical importance of the Arctic and Canada’s interests in it has never been greater. This is why our government has launched an ambitious Northern Agenda based on the timeless responsibility imposed by our national anthem, to keep the True North strong and free.”*¹³

Prime Minister Stephen Harper, August 28, 2008, Inuvik, Northwest Territories

¹² www.gac.ca/PopularGeoscienc - Geological Association of Canada, Letöltés dátuma: 2012-10-09

¹³ http://www.international.gc.ca/polar-polaire/canada_arctic_foreign_policy_booklet-la_politique_etrangere_du_canada_pour_arctique_livret.aspx?lang=eng&view=d Letöltés dátuma: 2012-08-25

Az Északnyugati Átjáró és a „Manhattan-incidens”

Az Északnyugati Átjáró egy tengeri út Kanada északi partjai mentén, a Jeges tengeren, amely összeköti az Atlanti-óceán és a Csendes-óceán vizeit. A Bering-szorostól indul, áthalad a Beaufort-tengeren, majd végighúzódik a Baffin-öblön keresztül az Északkanadai szigetek között és a Davis-szorosban végződik. (Csányi, 2010)

Az amerikai olajtársaságok 1969-ben felbérelték a „Manhattan” nevű olajtankert, hogy két jégtörő hajó kíséretében térképezze fel ezt az átjárót. A céljuk az volt, hogy olyan útvonalat találjanak, amelyen keresztül az USA-hoz arktiszi tartozó szigetek alatt kitermelt kőolaj szállítását egyszerűsíthetik és gyorsíthatják. Arra a következtetésre jutottak, hogy a zord körülmények nehézkesség és igen költségessé tették volna az ottani utak igénybevételét, így inkább egy alaszakai csővezeték kiépítése mellett döntöttek. Ez azonban nem várt lépéseket váltott ki Kanadából. (Csatlós: 2010/b: 3.)

Kanada válasza

Kanada észbe kapott, hogy amennyiben területi igényei vannak a térség vizeire vonatkozóan, akkor lépni kell mielőtt több ilyen eset is előfordul és nemzetközi vízi útvonalnak vagy nemzetközi átjárónak minősítik a területet. Észak-Amerikában már az is többször is szóba került, hogy a Prudhoe-öbölben kibányászott olajat az Északnyugati Átjárón keresztül szállítsák. Kanada azonban e terület felett teljes szuverenitásra tart igényt. A körülmények alakulása miatt Kanada kénytelen volt az arktiszi területekre vonatkozó igényét valamely nemzetközi jogi szempontból jobban elfogadható érveléssel alátámasztani. Erre hivatalosan 1973-ban került sor, amikor deklarációval tudatták a világgal, hogy a szigetvilág vize történelmi okok miatt beltengernek minősül, vagyis gyakorlatilag egy elbirtokolt területről van szó. Ahhoz viszont, hogy történelmi tény jogcímén lehessen egy adott terület feletti szuverenitást megszerezni, a Nemzetközi Bíróság és az ENSZ egy 1962-ben született tanulmánya szerint három feltételnek kell egyidejűleg teljesülnie. Egyrészt ún. exkluzív felügyeletre van szükség a térség felett, másrészt hosszú időn keresztül való szuverenitásgyakorlás szükséges az adott területen, valamint alapvető elvárás, hogy a többi állam ne tiltakozzon a szuverenitásgyakorlás ellen. Kanada állítólagos jogait azonban egyértelműen elutasította az USA Polar Sea nevű jégtörő hajója, amely 1985-ben átszelte az Északnyugati Átjárót. Ez az eset ismét

kiváltotta Kanadából a szuverenitásféltes kérdését: egyszerűen nem tudta nyugodtan nézni, ahogy semmibe veszik az ő térségre vonatkozó jogait. Ezért Kanada ismét tudatta a nemzetközi közösséggel, hogy történelmi jogcím alapján beltengerként tekint az arktiszi szigetvilága között húzódó azon vízterületekre, amelyen az útvonal is átível. Az 1985. december 10-én született dekrétum 1986. január 1-jén lépett hatályba, amelyben újra feleleveníti a történelmi jogcímet, viszont újabb indokkal támasztja alá: nemcsak történelmi tényen alapul Kanada igénye, hanem a szigetvilág köré húzott egyenes alapvonal létéből is ez következik. Az alapvonalról a part felé eső vízterület ugyanis beltenger, és mint ilyen, teljes mértékben a parti állam szuverenitása alatt áll, és azért ilyen fontos Kanadának ez a jogi minősítés, mivel így még a békés áthaladás jogát is megtagadhatja, vagyis a beltenger idegen államok elől teljesen elzárható. Ellenben, ha klasszikus szabályozást követve a szigetszoportokra vonatkozó rendelkezéseket kellene követni, akkor könnyen előfordulna, hogy egyes szigetek körül egyenként kellene meghúzni az alapvonalat, és külön parti tenger tartozna a kisebb-nagyobb szigetei köré, amelyen azonban már más jogosítványok illetik meg, mint parti államot. A parti tengeri minősítés is már egy fokkal lazább szuverenitást enged a parti államnak, a békés áthaladás joga például biztosítva kell, hogy legyen még a hadihajók számára is. A teljes szuverenitás szempontjából tehát a legmegfelelőbb a beltengeri minősítés, ehhez azonban jól megalapozott indokot kellene találni. A dekrétum rendelkezéseinek megfelelően a szuverenitás-gyakorlás biztosítása végett a kanadai kormány egy jégtörő hajót létét is állandósította a térségben, amelynek feladata a helyszíni felügyelet biztosítása. (Csatlós, 2010/b: 3-6.)

Arctic Waters Pollution Prevention Act (AWPPA)

Ha azonban a jég tovább olvad, az Északnyugati Átjáró státusza megváltozhat. A forgalom esetleges megnövekedése esetén Kanada álmai a szuverenitásgyakorlásról szerte foszlanának. A Manhattan-incidens és a Polar Sea jégtörő hajó esete aggodalommal töltötte el Kanadát. Ezért 1970-ben a törvényhozás elfogadta a területen való szennyezési tevékenységével kapcsolatos Arctic Waters Pollution Prevention Act (AWPPA) rendelkezéseit, amellyel Kanada felhatalmazta magát arra, hogy a 60° szélességi foktól északra fekvő területeken a parttól számított 100 tengeri mérföldes zónában ellenőrzést gyakoroljon a szennyeződés megelőzése végett. Ez teljesen lefedte az Északnyugati Átjárót, így Kanada gyakorlatilag környezetvédelmi okok mögé bújva a szuverenitását

terjesztette ki. A nemzetközi közvélemény szemében viszont Kanada megsértette ezzel a nemzetközi jogot, többek között az USA például igen éles bírálattal élt vele szemben, szerinte ugyanis ilyen alapon bármely állam a saját ellenőrzése alá vonhatná az északi területeket. Az 1982 évi tengerjogi egyezmény szerint viszont a parti államnak joga van a gazdasági övezetében a vízszennyezés megelőzése céljából intézkedéseket hozni. Ezzel tehát az UNCLOS szerződés legitímálta az AWPPA rendelkezését. (Csatlós, 2010/b: 6-7.)

Minősíthető-e nemzetközi szorosnak az Északnyugati Átjáró?

A nemzetközi szorosok esetében a minősítés feltétele, hogy az adott útvonal fontos nemzetközi közlekedési forgalommal bírjon. 1949-ben például 21 hónapig vizsgálták a Korfu-szorosot és ez idő alatt mintegy 3000 alkalommal keltek át rajta. A Nemzetközi Bíróság ezért meglehetősen forgalmasnak ítélte. Ezzel szemben az Északnyugati Átjárót a földrajzi körülmények miatt, a felfedezéstől számított 40 évben is csak 43 alkalommal tudták teljes hosszában végighajózni, és ebből is 27 alkalommal kanadai lobogó alatt futó vízi járműről volt szó. A Hágai Nemzetközi Bíróság (ICJ) szerint tehát nem minősíthető nemzetközi szorosnak, így Kanada megfelelő jogcím esetén akár a szuverenitása alá is vonhatná. (Csatlós, 2010/b: 4.)

Kanada és az Európai Unió együttműködése

1996-ban Ottawában létrehozták az Arktiszi Tanácsot azzal a céllal, hogy elősegítse az arktiszi ügyekben való együttműködést. Kanada volt az első elnök 1998-ig, és 2013-ban fogja újra megkapni az ezt a tisztséget. A tagállamok a következők: Kanada, Izland, Norvégia, Oroszország, USA, és három EU-s állam: Dánia, Finnország és Svédország. A 2008 októberében Québec Cityben tartott csúcstalálkozó során a Kanada és EU vezetői meghatározták közös érdekeiket és céljaikat az Arktisszal illetve északkal kapcsolatban. Ez többek között a környezet védelmét és az északi területek lakói számára a gazdasági és szociális fejlődés biztosítását jelentette, a mostani és a jövő generációira nézve. A 2009-es csúcstalálkozón a vezetők megegyeztek, hogy együtt, egymással együttműködve rendezik az arktiszi ügyeket, beleértve a kutatásokat ezen a területen. A tudományos kutatás ugyanis Kanada északi stratégiájának kiemelten fontos része, megtalálható Kanada

arktiszi politikájának mind a négy kijelölt irányban.¹⁴ Kanada tehát elismeri az arktiszi kutatás fontosságát. Kanada 2012 áprilisában tartotta az International Polar Year konferenciát "From knowledge to action" címmel, Montrealban. A konferenciához az International Council for Science (ICSU) és a World Meteorological Association is hozzájárult. A célja az volt, hogy egy újfajta politikai irányvonalat mutasson be és demonstrálja a sarkvidéki régiók megváltozásának hatását.¹⁵

Konklúzió Kanada 2010. évi arktiszi politikája alapján

Összefoglalva tehát Kanada elsődleges célja szuverenitásuk kiterjesztése az északi területekre. Ennek megfelelően Kanada arktiszi politikájának is ez az első és legfontosabb eleme. Az elmúlt évtizedekben Kanada kormánya több kezdeményezést tett az arktiszi területeken való szerepvállalásuk növelésére és szuverenitásuk felelősségteljes gyakorlására. 2007 óta pedig mindezt olyan új eszközöket alkalmaz, amelyek lehetővé teszik az arktiszi szárazföldi, tengeri és légi területek hatékonyabb megfigyelését és védelmét. A következő évtizedben Kanada egy új jég törő hajót fog bevetni, amely az eddigi legnagyobb és legerősebb jármű lesz a Kanadai Parti Őrség Flottájában. Kanada ún. Első Védelmi Stratégiája révén a Kanadai Fegyveres Erők fokozott jelenléte válik lehetővé az arktiszi területeken. Ennek értelmében Kanada új járőrhajókkal ellenőrizné a fokozatosan jégmentessé váló tengeri utakat, továbbá létrehoz egy kikötőt Nanisivikben és kialakít egy új arktiszi kiképző központot a kanadai fegyveres erők részére a Resolute-öbölben. 2013 decemberében pedig Kanada kérelemmel fog fordulni a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz, hogy újra rajzolják kontinentális talapzatának határait és mindent meg fog tenni azért, hogy a nemzetközi közösség is elismerje ezeket a határokat.¹⁶

¹⁴ Ez négy megjelölt irány a következő: szuverenitást gyakorolni ezek területek fölött, elősegíteni egy gazdasági és szociális fejlődést, megvédeni a környezeti adottságait és fejleszteni az északi területek felett való kormányzást

¹⁵ <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/policies-politiques/arctic-arctique.aspx?view=d>, Letöltés dátuma: 2012-08-22

¹⁶ http://www.international.gc.ca/polar-polaire/canada_arctic_foreign_policy_booklet-la_politique_etrangere_du_canada_pour_arctique_livret.aspx?lang=eng&view=d, Letöltés dátuma: 2012-08-22

Oroszország

Oroszország arktiszi stratégiája

Az orosz szándékokat az orosz kormány által 2008-ban nyilvánosságra hozott dokumentum rögzíti, melyben felvázolják Oroszország 2020-ig előrevetített stratégiáját. A stratégia megvalósítását három szakaszra osztja a dokumentum: az első 2008-2010-ig terjedő szakasz Oroszország arktiszi határainak kutatással való alátámasztását célozza, a második 2011 és 2015 közötti szakaszban a fő prioritás a kontinentális talapzat határainak kijelölése, a végső 2016 és 2020 közötti szakasz fő célkitűzése pedig az, hogy arktiszi zónája stratégiai vezető nyersanyagforrásává váljon. A stratégia legfőbb célja, hogy Oroszország megőrizze vezető hatalmi pozícióját az Arktiszon, oly módon, hogy az energiatermelésből és a tengeri szállítmányozásból befolyt bevételeit az arktiszi területeiből fedezi, valamint a tervek szerint felállít egy speciális katonai alakulatot, mely az orosz érdekeket lenne hivatott védeni a térségben. Oroszország a dokumentumban hangsúlyozza, hogy elkötelezett híve azon regionális kétoldalú és multilaterális megegyezőéseknek, amelyek a régiót a béke és együttműködés területévé teszik. (Drienyovszki, 2011) (Csányi, 2010)

Oroszország területi igényei

Az Orosz Föderáció 1997. március 12-én ratifikálta a Tengerjogi Egyezményt, amelynek értelmében Oroszország feljogosítást kapott, hogy jogosan kiterjessze fennhatóságát a 200 tengeri mérföldig terjedő Kizárólagos Gazdasági Övezet felett. Ez a frissen szerzett övezet nagyobb tengeri területet jelentett bármely más országnál az Arktisz térségében. Nem sokkal az Egyezmény aláírása után Oroszország elkezdte vizsgálni az északi-sarki tengerfeneket és elsőként próbálta meg elismertetni a Kizárólagos Gazdasági Övezetének kiterjesztését 2001. december 20-án az ENSZ Kontinentális Talapzat Bizottságához benyújtott kérvényében. A Moszkva által igényelt terület egy 1,2 millió km² kiterjedésű háromszöget alkot, melynek csúcsain Murmanszk, Csukotka és az Északi-sark helyezkedik el. E vizek alatt valószínűleg több mint 10 milliárd tonnányi szénhidrogénkészlet húzódik meg, éppen annyi, mint a Perzsa-öbölben. Az orosz kérvény egybeesik más országok kérvényeivel is, de a legélesebb vitát Norvégia váltotta ki,

ugyanis a két országnak egymást átfedő KGÖ-ik vannak a Barents-tengeren, ezt a területet nevezik „Szürke Zónának”. 2010 áprilisában jutott megállapodásra a két ország miniszterelnöke, amelynek értelmében felosztották maguk között a Barents-tengert. Erről az egyezményről azonban egyelőre úgy tűnik, még az érintett felek sem tudnak mindent. Ami a Barents-tenger kőolaj- és földgáztartalékait illeti, a szakértők egészen eltérő becslésekkel rendelkeznek. Mindkét ország számolhat a globális felmelegedés miatti könnyebb hozzáférhetőséggel, ahhoz azonban, hogy komoly kutatások folyhassanak a területen, előbb meg kellett állapítani a tulajdonviszonyokat. A feltételezett tudatlanság miatt így nem meglepő, hogy gyakorlatilag félbevágták a tengert, és később derül csak ki pontosan, ki mennyit is kapott.¹⁷ Az Oroszország 2001-es kérvénye által körülhatárolt területeket Kanada és Grönland igényei is átfedik. Mindkét ország kutatásokat folytat a Lomonoszov-gerincről, amely számukra is olyan területeket bocsájtana fennhatóság alá, amelyek átfedik az orosz határokat. A többi arktiszi állam szintén negatív reakciókat fejezett ki az Oroszország által benyújtott igényekkel kapcsolatban. Oroszország 2001-es kérvényét megfelelő bizonyítékok hiányában elutasította a Kontinentális Talapzat Bizottság. Oroszország tehát szintén felfedezéssel és szektorális igényléssel igyekezett újabb területekre szert tenni. Aktív fennhatóságot tudott kialakítani a tőle északra fekvő szigetek felett, ráadásul a szektorelméletre alapozott területszerzését - a Bering- és a Barents-tenger kivételével - Kanada és az Egyesült Államok is elismerte. (Drienyovszki, 2011: 14-15.)

A 2007-es események

Oroszország tehát 2001-ben benyújtotta igényét az Északi-sarkra az ENSZ-hez, arra való hivatkozással, hogy a Lomonoszov-árok közvetlenül tengerpartjához kapcsolja a Sarkot. A nemzetközi szervezet viszont akkor megfelelő tudományos bizonyítékok hiányában elutasította a kérvényét.¹⁸ 2007. augusztus 2-án két orosz tengeralattjáró kitűzte az orosz zászlót az északi sarki tengerfenéken mintegy 4261 méter mélyen. Oroszország ezen aktusa meglehetősen nagy port kavart a térségben érintett országok vezetőivel szemben, az Egyesült Államok, Kanada, Norvégia és Dánia is rosszallását fejezte ki a

¹⁷ http://kitekinto.hu/europa/2010/05/10/felosztottak_egymas_kozott_a_barents-tengert_az_oroszok_es_a_norvegok/ Letöltés dátuma: 2012-10-09

¹⁸ http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=680&title=Verseny_az_%C3%89szaki-sark%C3%A9rt Letöltés dátuma: 2012-10-09

zászlókitűzéssel kapcsolatban. Leghangosabban kétség kívül Kanada tiltakozott. Stephen Harper kanadai miniszterelnök és Peter MacKay külügyminiszter ekkor jelentette be, hogy a jövőben hétmilliárd dollárt költenek egy új sarkvidéki járőrhajó-osztály kifejlesztésére és 8 jármű megépítésére. Ezen kívül két haditengerészeti létesítményt is felépítenek a térségben: egy kikötőt és egy kiképzőbázist. Ezekkel a lépésekkel igen jelentős előnyt szereznek a tenger és a Sark feletti, Mahan-i értelmezés szerinti uralom terén.¹⁹ Peter Mackay kanadai külügyminiszter ironikusan megjegyezte a zászlókitűzést követően: „Már nem a 15. században vagyunk. Nem járhatják be a világot, tűzhetik ki a zászlajukat és mondhatják azt: Magunknak követeljük ezt a területet.” Az amerikai külügyminisztérium szóvivője Tom Casey is rosszállóan nyilatkozott az esetről: „Egy zászló kitűzése a tenger mélyén semmilyen jogi jelentőséggel sem bír”.

Az orosz expedíciónak kettős feladata volt: meg kellett vizsgálnia a hőmérséklet és sótartalom változásait, az áramlatok sebességét, de legfőképpen bizonyítékot kellett szolgáltatnia arra, hogy az itteni tengerfenék az orosz kontinentális talapzat nyúlványa. Ha Oroszországnak sikerül bebizonyítania, hogy a Lomonoszov-gerinc – ez a hátság az Északi-sark alatt, a tenger mélyén 2000 km hosszan nyúlik el összekötve Szibériát a kanadai Ellesmere-szigetekkel és Grönlanddal – az orosz kontinens meghosszabbítása, kérvényezheti a partvonalától számított 350 mérföldre kiterjedő kizárólagos gazdasági övezet elismerését, mely lehetővé tenné Oroszország számára a térségben található legnagyobb szénhidrogénforrásokhoz való hozzáférést. (Drienyovszki, 2011)

Az Északkeleti Átjáró

Északkeleti Átjárón a Bering-szorost a nyugat-oroszországi Murmanszk jégmentes kikötőjével összekötő, Oroszország északi partjai mentén haladó tengeri útvonalat értjük. (Csányi, 2010) Kanadai mintára a szovjetek is megpróbálták egyértelművé tenni az Északi Átjáró feletti joghatóságukat. Először az 1971. szeptember 6-i dekrétummal, majd az 1984. évi, a természetvédelem megerősítése érdekében alkotott ediktummal, amely az északi partvidék gazdasági érdekeinek védelmében az északi területeken az ahhoz kapcsolódó jéggel borított térséget is lefedve speciális védelmi zónát létesített. Ezen a mintegy 100 tengeri mérföldes szennyezés megelőzést szolgáló zónán belül szigorú

¹⁹ http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=680&title=Verseny_az_%C3%89szaki-sark%C3%A9rt
Letöltés dátuma: 2012-10-09

hajózási szabályokat vezetett be, és még a kutatási tevékenységet is betiltották, amennyiben az nem felel meg az ediktum által meghatározott természetvédelmi követelményeknek.

Az átjárót érintő másik sarkalatos pont, annak iránya, ugyanis a többi közlekedési útvonallal ellentétben ennek nincs fix útiránya, egy hajózási időszakon belül is nagymértékben megváltozhat a környezet, és ennek megfelelően az útvonal is. Ennek fényében elképzelhető, hogy az út lerövidítése érdekében egyre északabbra fog tolódni az Északkeleti Átjáró, nem véletlen, hogy a dekrétum területi határáként nem határozott meg semmi konkrétumot, hanem az északi szigetek körét, valamint a térséghez tartozó területeket jelölte meg. A rendelkezés tehát kellően rugalmas ahhoz, hogy az útirány változását - északabbra tolódását – követni tudja, és biztosítsa a szovjeturalom jelenlétét a térségben. Az sem elhanyagolható tény, hogy a szuverenitás biztosítása mellett a környezetvédelem ügyét sem hanyagolták el: elsőként írták elő, hogy a védelmi zónába belépő hajók kötelesek előzetesen biztosítást kötni az esetleges szennyezési károk fedezésére. (Csatlós, 2010/b: 14-15.)

Az Északkeleti Átjáró problémái

Az Északkeleti Átjárón az egyik jelentős problémát az áthaladó hajókra kivetett díjak jelentik. 2009. évi adatok szerint olajszállítás esetén a szállított áru tonnájaként 16 dollár költséggel kellett számolni. Az alapvető probléma a díjakkal az, hogy a forgalomtól függenek, és kiszámításuk szinte átláthatatlan a balti-tengeri finn hatóságoknak fizetett költségekkel szemben. Az Arktiszi Tanács egyik jelentése szerint, ha a forgalom évi két millió tonnáról 40 millióra nőne, az árak a finnekkel azonos, tonnánként körülbelül egy dolláros szintre csökkenhetnének. Oroszországnak szüksége lenne komolyabb tengeri térképekre, jobb időjárás- és jégelőrejelzésekre, nemzetközileg koordinált kutatómentő kapacitásra, készenlétben álló, mentésre használható vontatóhajókra és speciális felkészültségre olajfoltok esetén – különleges nehézséget okozhat például, ha egy olajfolt úszó jégtablák közé kerül, ráadásul az olaj ilyen alacsony hőmérsékleten, a szárazföldön sem párolog el. (Csányi, 2010)

Orosz kőolaj - és földgáz kitermelés az Arktiszon

Oroszország egy esetlegesen – a kontinentális talapzattal – kibővített kizárólagos gazdasági övezettel és az ott található offshore lelőhelyekkel könnyen megerősítheti gáz- és olajkitermelői pozícióit a világban. Oroszország északi területei – a sarkkörüi Arktisz orosz részei – Moszkva számára a nyersanyaglelőhelyek szempontjából mindig is fontosak voltak. Oroszország gazdaságának energiaközpontúságát mutatja, hogy 2007. évi GDP-jének egyharmada, exportjának 60%-a és a kormányzati bevételek fele az energiaszektorból származott. A Pecsora-tengernél található Varandej településhez közeli, part menti, olajszállítást megkönnyítő úszó kikötőre négy milliárd dollárt költenek; speciális megoldással egy olyan olajtöltő terminált hoznak létre a tengeren, amelyet jégtörőkkel állandóan jégmentesen tartanak majd, így nem lesz szüksége minden szállítókonvojnak külön jégtörőre. Habár a Barents-tengeri Stokman – a világon a második legnagyobb – gázmező kiaknázása sokkal nagyobb feladat, Moszkva ott is teljes elszántsággal a gazdasági hasznosítás mellett áll. Olyan olajfúró tornyok építését kezdte el, amelyeket úgy terveztek, hogy akár mínusz 50°C-os időben is működjenek. Tervben van egy Kelet-Szibéria – Csendes-óceán csővezeték építése, amely összekötné a kitermelő régiókat Vlagyivosztokkal. Ha a vezeték megépülne, Moszkva eldönthetné, hogy nyugatra, Európa felé, vagy inkább keletre, az egyre növekvő energiafogyasztású kelet-ázsiai térség felé exportáljon gázt. (Csányi, 2010)

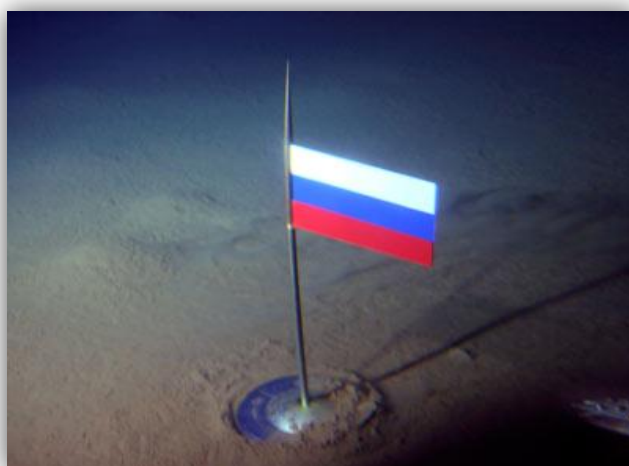
A Lomonoszov-vita

A térség gyakorlatilag tálcán kínálja magát a kiaknázási lehetőségek tekintetében, épp ezért Kanada és Oroszország mellett a többi arktiszi állam is részesedni szeretne a térség kincseiből, így megindulhat a harc a területszerzési jogcímekért. A dán Királyi Tudományos Akadémia geológusai jelenleg azt próbálják bebizonyítani, hogy a sarkvidéket Grönland és Oroszország között átszelő Lomonoszov-hátság a grönlandi pajzslemez szerves része. Ekkor ugyanis az új nemzetközi jogi szabályok szerint Dánia joggal csatolhatná a pajzslemez szélétől számított 200 tengeri mérföldes gazdasági zónájához. Ugyanezzel próbálkozik Oroszország is. Most az orosz kormány arra hivatkozik, hogy az általuk Lomonoszov-árokknak nevezett képződmény a tenger felszíne alatt közvetlenül az orosz szárazföldhöz kapcsolja az északi pólust. Ha ugyanis az északi-sarki tengerfenék és Szibéria ugyanazon a kontinentális talapzaton található, akkor az

orosz jogértelmezés szerint Oroszország igényt tarthat a teljes északi sarkig terjedő sávra. A probléma megoldásához geológiai vizsgálatok szükségesek, ugyanis a Lomonoszov-árok földrajzi megítélése a mai napig nem tisztázott. Egyesek szerint a Barents- és Kara-tenger kontinentális talapzatairól leszakadt talapzat-fragmentum, mások szerint víz alatti hegység. A minősítés már csak azért sem elhanyagolható, mert az 1982. évi Tengerjogi Egyezmény szerint az árok nem minősül kontinentális talapzatnak, így azon kizárólagos gazdasági jog a parti tengeren túl nem illeti meg az adott államot. (Csatlós, 2010/b)

Oroszország és egy esetleges arktiszi háború

Egy arktiszi háború Oroszország számára szinte értelmetlen lenne. Valójában a vitatott területeken található nyersanyagok – főleg azok speciális helyzete miatt – „nem elég értékesek” ahhoz, hogy ellensúlyozzák a kárt, amelyet egy háború okozhat. Példaként említhető a 2008-ban történt grúz-orosz háború, amelynek következményeként a háború kezdetétől számított egy héten belül 16 milliárd dollárnyi külföldi tőke hagyta el Oroszországot. Moszkva nagyon sokat küzdött a külföldi befektetők bizalmáért, nem áll érdekében, hogy a nyugati befektetők kivonuljanak az országból. Ráadásul - ahogy Csányi Benedek megjegyezte - egy északi háború esetén az arktiszi nyolcak közül Svédország és a semleges Finnország kivételével Oroszország öt NATO-tagállammal találná szemben magát. (Csányi, 2010) Véleményem szerint sem lenne célszerű az USA-val, Kanadával, Norvégiával, Dániával, és valójában az Európai Unióval és az ENSZ-el komolyabb konfliktusba bonyolódni.

Orosz zászló az Arktisz kontinentális talapzatán

Amerikai Egyesült Államok - Alaszka

Alaszka története

Alaszka a 18. században még Oroszország egyetlen tengerentúli kolóniája volt, amit 1728-ban Nagy Péter cár egy korábbi kérésére a dán származású kutató, Vitus Bering térképezett fel. Később a dán felfedezőről nevezték el a kelet-nyugati átjárót Bering-szorosnak. Alaszkát az orosz állam nem tekintette jelentős értéknek, így amikor az orosz államkincstár a krími háború következtében pénzügyi nehézségekkel küzdött, 1867-ben eladták a területet. 1867. március 29-én Edward de Stoeckl nagykövet és William Henry Seward külügyminiszter megfogalmazta a szerződést, melyet Andrew Johnson elnök június 20-án írt alá, a szenátus pedig nagy többséggel fogadott el. A vételár „mindössze” 7,2 millió dollárnyi arany volt. Október 18-án Sitkában (az orosz közigazgatás központjában) vonták fel az amerikai zászlót. Ma ez az Alaska Day. Alaszka nem tagállamként csatlakozott az USA-hoz, hanem csupán, mint territórium (mint például a vele szomszédos Yukon terület Kanadához). 1959. január 3-án vált az unió 49. államává, miután Dwight D. Eisenhower elnök 1958. július 7-én aláírta az államiságát rögzítő Alaska Statehood Act nevű törvényt.²⁰

Az Egyesült Államok területi igényei

Az Egyesült Államok kérvényt készült benyújtani, amelyben azt kéri, hogy biztosítsák számára az Alaszka partvonalától 600 tengeri mérföldre (1111 kilométerre) kiterjedő parti sávhoz való tulajdonjogát. Azonban az Egyesült Államok nem ratifikálta az ENSZ 1982-es Tengerjogi Egyezményét, ami nélkül mindennemű követelése elfogadhatatlan. Ezért tette George W. Bush elnök kormánya ezt a ratifikációt prioritássá, mely a National Security Presidential Directive 66-ben öltött testet. Ez az irányelv megerősíti a tényt, amely szerint a legtöbb ismert kőolajforrás az Egyesült Államok területén kívül található. 2008-ban az amerikai kormány 5,6 millió dollárt költött arra, hogy bebizonyítsa, az alaszka kontinentális talapzat túlnyúlik a 200 tengeri mérföldig terjedő Kizárólagos Gazdasági Övezeten. Mindezek ellenére mivel az Egyesült Államok nem írta alá az Egyezményt, nincs hozzáférése az igényelt területhez. Mivel az Obama-kormány

²⁰ http://www.ng.hu/Civilizacio/2005/01/Alaszka_az_Egyesult_Allamok_tagallama lett Letöltés dátuma: 2012-10-08

dolgozik rajta, hogy keresztülvigye az Egyezmény megszavazását, elképzelhető, hogy sor kerül a ratifikációra a közeljövőben. Mindazonáltal számos konzervatív ellenzi az Egyezmény aláírását. Idén májusban Hillary Clinton is az egyezmény ratifikálását sürgette a külkapcsolatokért felelős szenátusi bizottság előtt. Az ellenszavazók száma viszont folyamatosan nő. Szerintük a szerződés korlátozná az USA szuverenitását. 67 szenátor szavazatára lenne szükség, hogy a szerződés az Egyesült Államok jogrendszerének részét képezze.²¹

Az Egyesült Államok igényléseivel megkészszereshetné területeit az Arktisz térségében. Azzal, hogy habozik az Egyezmény aláírásával, potenciális területek elvesztését kockáztatja Kanada javára. A számos benyújtott területi követelés felveti a kérdést meddig vár még az Egyesült Államok a ratifikációra? Mert az egyértelmű, hogy ahhoz, hogy az Államoknak legitim beleszólása legyen az újonnan felfedezett arktiszi nyersanyagforrások elosztásába mielőbb ratifikálnia kell a Tengerjogi Egyezményt. A ratifikáció hiányának ellenére az Egyesült Államok expedíciókat küld az Északi-sark felé, hogy feltérképezze az ott található forrásokat és a természeti képződményeket. (Drienyovszki, 2011: 16-17.)

Amerikai kőolajkutatás az Arktiszon

2012. Augusztus 4-én az Obama kormány feltételes engedélyt adott a Shell Oil Company-nak az arktiszi olajfúrásokra. A Shell előtt még senki sem próbálkozott olajfúrással az Arktisz vizein, hiszen egy esetleges olajszennyezés végzetes lenne a rendkívül érzékeny ökoszisztémára nézve. A Fehér Ház számára viszont megéri a kockázatot, ugyanis Alaszka arktiszi területei csaknem 27 milliárd hordó olajat rejtnek.²² A legfrissebb adatok szerint viszont az Északi-sarkvidék kőolajkészleteit Alaszka partjainál még legalább egy évig nem tárják fel. A keleti partoknál tervezett fúrásokat ugyanis elhalasztotta a Shell, miután megsérült a tengert egy esetleges olajömléstől védő hajó legfontosabb berendezése. Az olajcég a Csukcs-tengeren kezdett volna bele a kitermelésbe. Az Egyesült Államok környezetbiztonsági hatósága szerint a cég nem

²¹ http://kitekinto.hu/amerika/2012/07/23/tengerjogi_egyezmény_kuszobon_az_ujabb_kudarc/ Letöltés dátuma: 2012-10-09

²² Sorensen, Adam; Steinmetz, Katy; Walsh, Bryan. Time International (Atlantic Edition). 8/22/2011, Vol. 178 Issue 7, p10-10. 1/6p. 1 Color Photograph.

fúrhat le az olajat tartalmazó rétegekig, mindaddig, amíg a kormányzati ellenőrök biztonságosnak nem találják az Arctic Challenge-t, a tengert az olajszennyezések elől óvó hajót. Mivel a hiba felderítése és a berendezés megjavítása túl sok időbe kerülne, a Shell úgy döntött, hogy elhalasztja a fúrásokat. Az Alaszka azért is érzékeny helyszín, mert itt, a Vilmos herceg-szorosnál szennyezte el a tengert körülbelül százezer tonna nyersolajjal a zátonyra futott Exxon Valdez tankhajó 1989 márciusában.²³

Olajfűró a Csukcs-tengeren

Dánia - Grönland

Dánia területi igényei

Dánia 2004. november 16-án ratifikálta a Tengerjogi Egyezményt és 2014-ig van ideje benyújtania igényét a 200 tengeri mérföldig terjedő Kizárólagos Gazdasági Övezetről. Az országnak joga van beterjeszteni igényét 5 lehetséges területre Grönland és a Feröer-szigetek körül. Két olyan terület van mely potenciális konfliktus forrását hordozza Dánia számára. Az első Kanadával szemben a Hans-sziget kapcsán, a második terület Grönlandtól északra található, ahol Dániának és Oroszországnak egymást átfedő igényeik lehetnek a Lomonoszov-hátságot illetően. Az utóbbi terület feletti vitát tetőzheti Kanada is, akinek ugyancsak vannak igényei a Lomonoszov-gerincet illetően. A vita Kanada és

²³ <http://www.origo.hu/idojaras/20120919-lemondott-a-sarki-olajrol-a-shell-alaszka-eszakisarkvidek-koolaj-foldgaz.html> Letöltés dátuma: 2012-10-13

Dánia között valószínűleg nem fog megoldódni mindaddig, amíg a két ország nem nyújtja be kérvényeit a Bizottsághoz. Abban az esetben, ha a Kontinentális Talapzat Bizottság elfogadja a dán kérvényeket, belső vita törhet ki arról, hogy Dániához vagy Grönlandhoz - amely egyre közelebb kerül a függetlenség kivívásához - fog tartozni az újonnan szerzett terület. A dán Nemzeti Néppárt állásfoglalása szerint, mivel az inuitok soha nem telepítették be Grönland északi részét, semmi joguk nincs ahhoz, hogy hasznot húzzanak a régió nyersanyagforrásaiból. (Drienyovszki, 2011: 17.)

Hans-szigetek

A Hans-sziget (Inuit nyelven Tartupaluk, dánul egyszerűen Hans) a Grönland és az Ellesmere-sziget közötti Nares-szoros Kennedy-csatornájának közepén található szikla szírt. A sziget, leszámítva a főkákat, a jegesmedvéket teljesen lakatlan, sőt, lakhatatlan. Amikor nincs befagyva, hatalmas jéghegyek borotválják széleit, területe egy simára csiszolt, egybefüggő gránittömb. 1872-es első leírása után száz évig senkinek sem tűnt fel, hogy létezik. A dán-kanadai zászlókitűző versenyt a dánok kezdték 1972-ben, de Kanada rögtön jelezte, hogy sajátjának tekinti a szigetet. 1980-83 között a kanadai Dome Petroleum kutatói végeztek geológiai kutatást, ezért 1984-ben első kormánytagként a dán Grönland-ügyi miniszter, Tom Hoyem látogatott a szigetre, ami újbóli zászlóplántálásra készítette honfitársait. 1995-ben újabb dán zászlót tűztek ki a szigetre, de 2002-re ez és az 1988-ban kitűzött is eltűnt - feltehetően az időjárás tehet a dologról. 2003-ban újabb dán zászló érkezett, majd két évre rá Bill Graham kanadai hadügyminiszter, egy héttel az után, hogy végre egy kanadai zászlót is sikerült kitűzni. A vita ezután felhevült, mindkét oldalról felkapta a sajtó a témát, dán és kanadai nacionalisták sajátos különversenyt folytattak honlapjaikon a Hans-sziget kanadaiságát vagy épp dánságát bizonygatva. Emellett szárba szökkent a Hans-szigeti Felszabadítási Front is, amelynek tagjai a sziget őslakóit, a pár tucat főkát és az alkalmanként felbukkanó jegesmedvét akarták felszabadítani a még be sem következett dán, avagy kanadai elnyomás alól.²⁴

²⁴ <http://index.hu/kulfold/np1733/> Letöltés dátuma: 2012-08-29

A Hans-sziget

Dán kőolajkutatás az Arktiszon

A skót Cairn Energy olajvállalat az Egyesült Államok 2008-as geológiai felmérése alapján kezdett érdeklődni Grönland iránt. Az első fúrások szénhidrogénrétegeket jeleztek a mélyben, ami arra utalhat, hogy valóban kőolaj- és földgázkészletek rejlenek a grönlandi partoknál. Becslések szerint a Baffin-öbölben, Grönland nyugati partjától 140 kilométerre, ahol a Cairn megkezdte a próbafúrásokat, a remények szerint 4 milliárd tonnára bukkanhatnak. A vállalat maratoni kutatásra számít, mivel a 10 ezer négyzetkilométernyi Sigguk-mező akkora kiterjedésű, mint a Niger folyó deltavidéke. Sokan provokációnak érezték ezt a négyötöd részben jéggel borított sziget kormánya részéről. Az első próbafúrásokra az engedélyt ugyanis alig két hónappal a Mexikói-öbölbeli olajfúró platform felrobbanása után adták ki. Míg az északi sarkkör mentén fekvő Egyesült Államok, Kanada és Norvégia megtiltotta a mélytengeri fúrásokat a sarkkör térségében, az egyelőre tapasztalatlan, de a jövőben talán olajhatalommá emelkedő Grönland nem lát okot hasonló intézkedés bevezetésére.

A Grönland partjainál végzett mélytengeri fúrások veszélyeire a zöld aktivisták mellett Peter Wadhams, a Cambridge Egyetem nagy tekintélyű professzora is elítéli, sőt egyenesen örülségnek titulálta a projektet: mivel a sarki vizeket télen vastag jégréteg borítja, előfordulhat, hogy egy esetleges olajszivárgást akár hónapokig nem tudnak elállítani. A grönlandi hatóságok azonban nem osztják az aggodalmakat. Arra

hivatkoznak, hogy mivel a Cairn csak szeptember végéig folytathatja a fúrásokat, vész esetén lesz elég idő a szükséges mentési munkálatokra. Emellett a szakemberek csak egy platformról fognak dolgozni, egy másik csak tartalék lesz, valamint üzembe helyeznek két távirányítású biztonsági szelepet is és a Mexikói-öböllel ellentétben a Baffin-öbölben csak 300–500 méteres mélységben végeznek fúrásokat.

Bár minden komoly olajvállalat rendelkezik engedéllyel, a Jeges-tengerre eddig csak a Cairn Energy merészkedett ki fúrásokat végezni. A busás haszonban bízó olajvállalat mellett maga a sziget is nagy reményeket fűz a feketearany-készletek feltárásához, amely akár a függetlenség kulcsa is lehet. Pénzügyileg Grönland most még javarészt az anyaországtól, Dániától függ. Az olajüzlet azonban a jövőben mindezt feleslegessé teheti, és valóra válhat a Dániától való elszakadás álma.²⁵

Norvégia

Norvégia területi igényei

Norvégia szuverenitást élvez a norvég szárazföld, a Jan Mayen-sziget és a Spitzbergák felett, a Tengerjogi Egyezményt pedig 1996. június 24-én ratifikálta. Ezen területeken felül Norvégia benyújtott területi igényeket más területek iránt is a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz 2006-ban. Az igényelt Kizárólagos Gazdasági Övezet és kontinentális talapzat összterülete ezekben a térségekben közel hatszor nagyobb, mint Norvégia területe.

Azon területek közül melyekre igényt nyújtott be az északi ország két problematikus terület emelkedik ki: a Barents-tenger és a Spitzbergák (Svalbard). 2009-ben jóváhagyták Norvégia a Norvég-tenger, a Barents-tenger és a Jeges-tenger alatt húzódó kontinentális talapzat egy részére vonatkozó kérvényét, így Norvégia kontinentális talapzata 235 ezer négyzetkilométerrel bővült. Azonban a Kontinentális Talapzat Bizottság elfogadta a norvég kérvényt átfedő orosz kérvényt is a Barents-tenger alatti tengerfeneket illetően, és rábízta a két országra, hogy egyezzenek meg annak felosztásáról. Norvégia szkeptikus hozzáállása az Oroszországgal való bilaterális tárgyalásokhoz meglehetősen lassította az

²⁵ http://www.ng.hu/Civilizacio/2010/09/Olajhatalomma_valik_Gronland Letöltés dátuma: 2012-09-15

előrehaladást. A Spitzbergákkal kapcsolatban Norvégia eltérő politikát folytat, amely nem foglal magában tárgyalásokat. Az 1920-ban aláírt Spitzbergák Egyezmény szuverenitást biztosított Norvégia számára a terület felett, de ugyanakkor egyenlő jogokat is az aláíró országok számára a szigetcsoporthoz nyersanyagainak kitermeléséhez. Az Egyezmény ezen aspektusa ellentmondásokat generált azokban a kérdésekben, hogy ki gyakorolhat ellenőrzést a Spitzbergákhoz tartozó Kizárólagos Gazdasági Övezet és kontinentális talapzat felett. Norvégia ezzel kapcsolatban is nyújtott be kérvényt a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz, azonban a többi állam úgy gondolja, a Spitzbergáknak saját kontinentális talapzatuk van. A domináns nemzetközi vélemény viszont úgy tartja, hogy Norvégia teljes szuverenitást élvez a Spitzbergák és az azt körülvevő tengeri területek felett. Norvégia nem látja szükségesnek tárgyalások kezdeményezését a Spitzbergákkal kapcsolatban és fenntartja rendíthetetlen álláspontját.

Valószínűleg nem vetődnek fel újabb viták egészen addig, amíg Kanada és Dánia be nem nyújtja követeléseit a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz. Ha ezeket megkapja a Bizottság a Tengerjogi Egyezmény összes arktiszi aláírójának kérvénye be lesz nyújtva. A következő lépést a Kontinentális Talapzat Bizottság ajánlásai jelentenék a végsőt pedig az, hogy az érintett államok elfogadják-e ezeket az ajánlásokat vagy sem. (Drienyovszki, 2011: 18-19.)

Norvég kőolajkutatás az Arktiszon

Az év elején a norvég Statoil bejelentette, hogy jelentős olajtartalékokat fedezett fel a Barents-tengeren. Az elmúlt kevesebb, mint egy évben, ez a második olajlelőhely, amelyet Norvégia felfedezett az Arktisz térségében. Az állami tulajdonban lévő olajvállalat szerint a Havís lelőhelyen végzett fúrás a Barents-tengeren bizonyítja, hogy a térség valóban 200-300 millió hordónyi olajat és gázt rejt. Múltév áprilisában a Statoil bejelentette, hogy 150-250 millió hordónyi feltáratlan olajat talált a közeli Skrugard lelőhelyen. Augusztusban felfedezték az elmúlt 30 év legnagyobb olajkészleteit a norvég kontinentális talapzaton az Északi-tengeren, amely mintegy 500 millió-1.2 milliárd hordónyi olajat jelent. A cég részvényárfolyama 1.2 százalékponttal, 157.3 norvég koronára emelkedett hétfőn reggel. „A Havís lelőhely az elmúlt 9 hónapban a második nagyszabású felfedezésünk a Barents-tengeren” - mondta Helge Lund, a Statoil

vezérigazgatója. „A Statoil a Barents-tengeren több mint 30 éve folytat feltárásokat. Jó úton járunk afelé, hogy a Barents-tengert a norvég kontinentális talapzat legfőbb területének tekinthessük - nyilatkozta a Statoil Skrugard-projektjének alelnöke, Erik Strand Tellefsen. A Havis és a Skrugard lelőhelyek többségi tulajdonosa a Statoil 50%-os részesedéssel, továbbá 30%-al bír az Eni Norge valamint 20%-al a Petoro.²⁶

A Statfjord a Statoil 600 ezer tonnás fűrőtornya a norvég partoknál

KÖRNYEZETVÉDELMI KITEKINTŐ

Olajszennyezés az Arktiszon

Az olajszennyezéssel kapcsolatos nemzetközi fellépés kezdetei 1926-ra datálódnak, amikor annak visszaszorítása céljából Washingtonban kidolgoztak egy egyezményt, amely ratifikációk hiányában sosem lépett hatályba. Érdemleges rendelkezéseket az ENSZ 1958. évi, a nyílt tengerek jogállásáról szóló egyezményének 24. cikke hozott, amely úgy rendelkezett, hogy minden államnak kötelessége a hajózásból, kiaknázásból, illetve a kutatási tevékenységből származó tengeri szennyezés megakadályozása érdekében rendelkezéseket hozni. Ez azonban nem bizonyul elegendőnek.

²⁶ http://articles.businessinsider.com/2012-01-09/europe/30606077_1_norwegian-continental-shelf-norway-s-statoil-statoil-asa Letöltés dátuma: 2012-10-13

1967-ben olajszállítás közben balesetet szenvedett a Torrey Canyon tanker, 1969-ben pedig Santa Barbara partjainál olajkitermelés közben került hatalmas mennyiségű kőolaj a vízbe. Ezek az esetek felszínre hozták az eddigi szabályozás hiányosságait: a véletlen balesetektől származó olajszennyezés esetére nincsenek szabályok. Így került sor 1969-ben az olajszennyezéssel okozott károkkal kapcsolatos polgári jogi felelősségről szóló, és az olajszennyezést okozó balesetek esetén a nyílt tengeri beavatkozásról szóló két brüsszeli egyezmény elfogadására. Továbbra is fenn állt viszont az a probléma, hogy a szabályozás kizárólag a már bekövetkezett szennyezésre reagált, ahelyett, hogy a megelőzésre helyezte volna a hangsúlyt. (Csatlós, 2012)

Környezetvédelem az Arktiszon

Ebben a dolgozatban az arktiszi jég olvadásával járó gazdasági lehetőségeket mutattam be valamint az ezekkel járó nemzetközi konfliktusokat. Fontos azonban leszögezni, hogy az, ami jelenleg az Északi-sarkvidéken zajlik nem csupán az arktiszi államok számára jelent nagy változásokat, hanem az egész világ számára. Az Arktisz sajátos tulajdonságai miatt jelentősen befolyásolja a Föld éghajlatát: elnyeli a hőt, hat a tengeráramlatokra. A rajta található jég a napsugárzás jelentős részét visszaveri az űrbe, hűvösen tartva ezzel a bolygónkat, és stabilizálja azokat az időjárási rendszereket, amelyekről többek között növénytermesztésünk is függ. Sir Paul McCartney a Greenpeace által az Északi-sarkvidék megmentéséért indított kampány megnyitóján így nyilatkozott a térségről: „Az Északi-sarkvidék Földünk egyik legszebb és az egyik utolsó érintetlenül hagyott területe, ám a sarkvidéket most veszély fenyegeti. Néhány ország és nagyvállalat lehetővé akarja tenni az olajfúrást és az ipari halászatot a térségben, és ugyanazt akarják tenni a sarkvidékkel, mint törékeny Földünk többi részével. Órűltségnék hangzik, hogy képesek vagyunk a világ legtávollabbi szegletébe is elmenni az utolsó csepp olajért, miközben a legkiválóbb tudósaink azt mondják, hogy le kell állnunk a fosszilis tüzelőanyagok használatával, hogy a gyermekeinknek is lehessen jövőjük.²⁷ Valamikor, valahol gátat kell szabnunk. Úgy hiszem, ez az idő a most, a hely pedig az Északi-sarkvidék.”²⁸

²⁷ A jégolvadás legfőbb oka az, hogy fosszilis tüzelőanyagokat használunk.

²⁸ <http://www.zoldbolt.hu/hirek/hirek/mentsuk-meg-a-sarkvideket!> Letöltés dátuma: 2012-08-31

Habár a jég olvadása egyértelműen nem egyedül az arktiszi országok felelőssége, tény, hogy az elmúlt évtizedek eseményei, a folyamatos harcok a gazdasági kincsekért és a szuverenitásért, az ezekkel járó kutatások, felderítő utak, a nyersanyagok kiaknázása és a nem megfelelő szállítási körülmények egyértelműen nem kedveztek az Arktisz környezeti épségének. Habár az érintett országok több kezdeményezést is tettek egy átfogó környezetvédelmi egyezmény kialakítására a térséget illetően, egyelőre nem történt előrelépés. A jég viszont olvad, az átjárók egyre járhatóbbá és ez által egyre forgalmasabbá válnak, az Arktisz alatt húzódó nyersanyagokat pedig egyre könnyebb lesz felszínre hozni, a gazdasági aktivitás okozta környezeti károk pedig befolyással lesznek az egész Jeges-tengerre. Így az államok legésszerűbb magatartása az, ha összefognak és a károk felszámolásában és megelőzésében egymást segítik.²⁹

ÖSSZEGZÉS

Kutatásaim alapján úgy ítélem meg, hogy nincs konszenzus a szakértők között az Arktiszon jelenleg zajló események megítélésében. Egyes kutatók az Arktisz körül kialakult vitákat túldimenzionálnak tartják, és azt hiszem valahol jogosan, hiszen az Arktiszon található jég elolvadása olyan nagymértékű változásokat generálna a Földön, hogy az elsődleges megoldandó probléma valószínűleg nem a térség felosztása és az alatta húzódó kőolajmezők feltárása lenne. A nagymértékű olvadás lelassíthatja vagy eltérítheti a jelenleg körülbelül percenként egy köbkilométer vizet szállító Golf-áramlatot. Ha az Arktisz a jelenlegi ütemben olvad, a számítások szerint 50 év múlva Nyugat-Európát a jelenleginél jóval hűvösebb időjárás jellemzi majd.³⁰ Habár a jég eltűnésének globális környezeti következményei semmiképpen sem elhanyagolhatóak, én mégis úgy gondolom, hogy legalább ilyen jelentős változásokra lehet számítani a nemzetközi szintén is. A világ nem fogja tétlenül nézni, hogy 5 (esetlegesen 8) állam pusztán területi előnyök miatt óriási hasznot húzzon ebből a szörnyű katasztrófából, arról nem beszélve, hogy az érintett északi államok között is jelentős konfliktusokat fog okozni a kialakult helyzet, ahogy okoz már jelenleg is.

²⁹http://biztpol.corvinusembassy.com/?module=hatteranyagok&module_id=2&page=0&type=all&reszletek=68 Letöltés dátuma: 2012-07-30

³⁰ http://ng.hu/Fold/2003/12/Europai_Jegunio Letöltés dátuma: 2012-09-25

Az olvadó Arktisz

IRODALOMJEGYZÉK

Tanulmányok

Csatlós Erzsébet (2010/a): Az Arktisz története a területszerzési jogcímek tükrében I.: A kezdetektől az első területszerzési kísérletekig. in: De iurisprudentia et iure publico, IV. évfolyam 2010/1. szám, HU ISSN 1789-0446, 49.455. n.
http://www.dieip.hu/2010_1_02.pdf

Csatlós Erzsébet (2010/b): Az Arktisz története a területszerzési jogcímek tükrében II.: A kiaknázási lehetőségek felfedezésétől napjainkig. in: De iurisprudentia et iure publico, IV. évfolyam 2010/2. szám. HU ISSN 1789-0446, 41.466 n.
http://www.dieip.hu/2010_2_01.pdf

Csatlós Erzsébet (2011): A szektorelmélet és az Arktisz. Múlt. Jelen. Jövő? in: De iurisprudentia et iure publico, V. Évfolyam, 2011/2. szám. 75.710. n.
http://www.dieip.hu/2011_3_05.pdf

Csatlós Erzsébet (2012): Környezetvédelmi rezsim az Arktiszon. in: Jogelméleti Szemle, 2012/2. szám. 74.702.n. <http://jesz.ajk.elte.hu/csatlos50.pdf>

Csányi Benedek: Oroszország és a változó Arktisz, Kül-Világ VII. évfolyam 2010/2–3.

Drienyovszki János: Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete: a szunnyadó szuverén igények feléledése? Szüksége van-e egy átfogó nemzetközi jogi rezsim kialakítására a térségben? 2011

Internetes források

International Seabed Authority: <http://www.isa.org.jm/en/about> Letöltés dátuma: 2012-09-20

International Tribunal for the Law of the Sea: <http://www.itlos.org/index.php?id=15&L=0>
Letöltés dátuma: 2012-09-20

Arctic Climate Impact Assessment: <http://www.amap.no/acia/> Letöltés dátuma: 2012-09-21

United Nations Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS):
http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/clcs_home.htm Letöltés dátuma: 2012-09-21

United Nations Convention on the Law of the Sea:
[http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.h](http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_convention.htm)
tm. Letöltés dátuma: 2012-09-21

http://www.international.gc.ca/polar-polaire/canada_arctic_foreign_policy_booklet-la_politique_etrangere_du_canada_pour_arctique_livret.aspx?lang=eng&view=d Letöltés dátuma: 2012-08-25

<http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/policies-politiques/arctic-arctique.aspx?view=d> Letöltés dátuma: 2012-08-22

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_dnk_28_2009.
Letöltés dátuma: 2012-09-21

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor.htm Letöltés dátuma: 2012-09-21

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_nor_30_2009.htm
Letöltés dátuma: 2012-09-21

http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm Letöltés dátuma: 2012-09-21

<http://www.isa.org.jm/en/about> Letöltés dátuma: 2012-09-20

<http://www.itlos.org/index.php?id=15&L=0> Letöltés dátuma: 2012-09-20

http://kitekinto.hu/amerika/2012/07/23/tengerjogi_egyezmeny_kuszobon_az_ujabb_kudarc/ Letöltés dátuma: 2012-10-09

<http://index.hu/kulfold/np1733/> Letöltés dátuma: 2012-08-29

http://www.ng.hu/Civilizacio/2010/09/Olajhatalom_valik_Gronland Letöltés dátuma: 2012-09-15

<http://karpatinfo.net/cikk/kulfold/elezodo-versenyfutasa-az-arktisza-alatti-asvanykincsekert> Letöltés dátuma: 2012-08-29

http://ng.hu/Fold/2007/07/Vita_az_Eszaki_sark_birtoklasi_korul Letöltés dátuma: 2012-08-05

http://www.ng.hu/Civilizacio/2005/01/Alaszka_az_Egyesult_Allamok_tagallama lett Letöltés dátuma: 2012-10-08

www.gac.ca/PopularGeoscienc - Geological Association of Canada Letöltés dátuma: 2012-10-09

http://www.biztonsagpolitika.hu/?id=16&aid=680&title=Verseny_az_%C3%89szaki-sark%C3%A9rt Letöltés dátuma: 2012-10-09

http://articles.businessinsider.com/2012-01-09/europe/30606077_1_norwegian-continental-shelf-norway-s-statoil-statoil-asa Letöltés dátuma: 2012-10-13

http://ng.hu/Fold/2003/12/Europai_Jegunio Letöltés dátuma: 2012-09-25

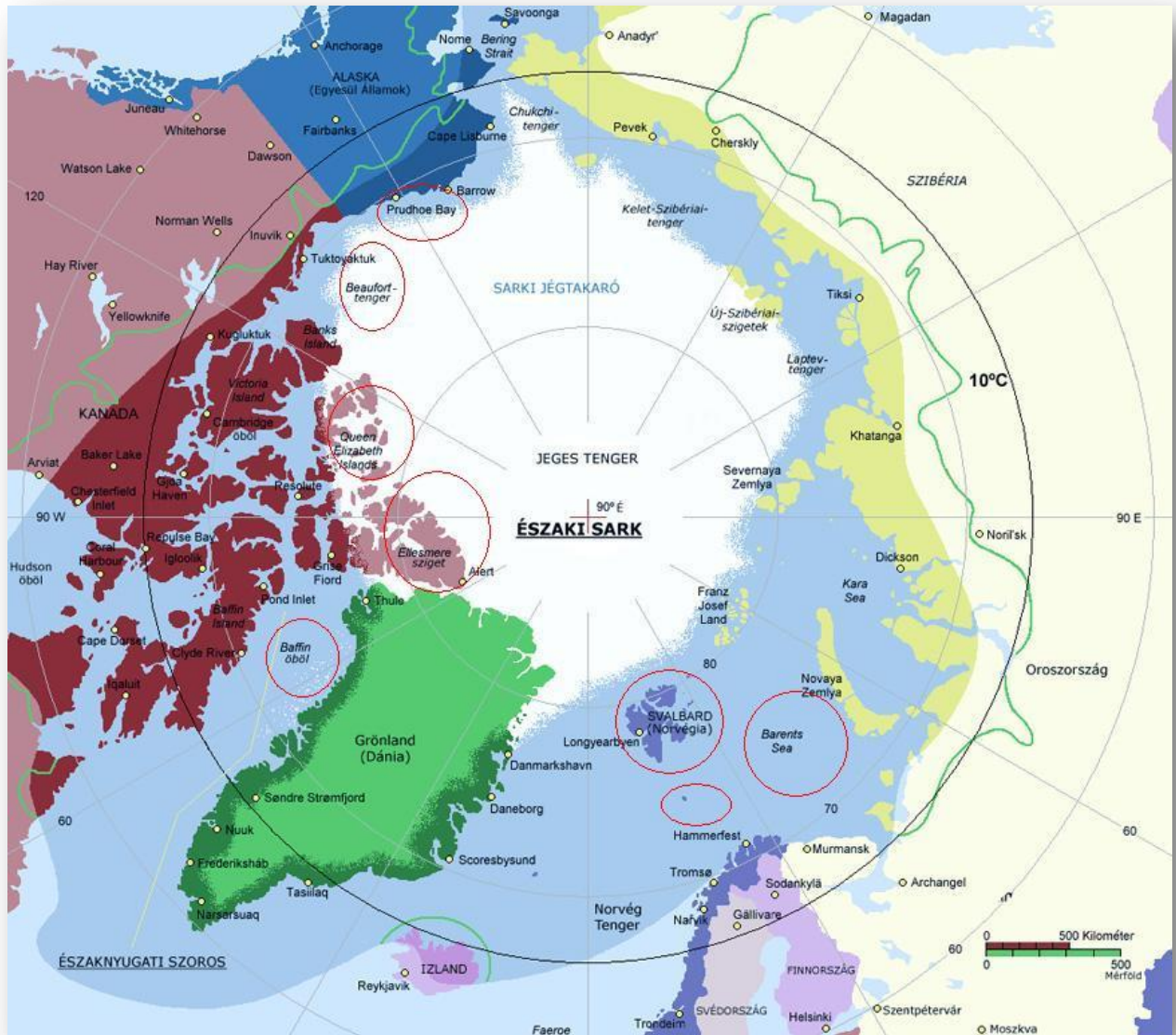
<http://www.origo.hu/idojaras/20120919-lemondott-a-sarki-olajrol-a-shell-alaszka-eszakisarkvidek-koolaj-foldgaz.html> Letöltés dátuma: 2012-10-13

Egyéb dokumentumok

Nemzetközi közjog és nemzetközi szervezetek joga, kiadta a Budapesti Corvinus Egyetem, Közigazgatástudományi Kara, MD. 2007.

Sorensen, Adam; Steinmetz, Katy; Walsh, Bryan. Time International (Atlantic Edition). 8/22/2011, Vol. 178 Issue 7, p10-10. 1/6p. 1 Color Photograph.

MELLÉKLETEK

1. ábra: A dolgozatban említett területek

Forrás: <http://index.hukulfold20090331eszaki-sarkos>

2. ábra: Kőolaj- és gázmezők az Arktiszon

Forrás: <http://portlets.arcticportal.org/history-of-oil-in-the-arctic>

3. ábra: A sarki jég változása az 1979-es határokhoz képest

Forrás: http://switchboard.nrdc.org/blogs/dlashof/what_happens_in_the_arctic_doe_1.html

Munkái alapján úgy látom, hogy régóta különös figyelmet szentel a sarkköröknek. Doktori értekezését is az Arktisz nemzetközi jogi helyzetéről írta. Mi az oka ennek?

Mindig is érdekelt a nemzetközi közjog, a Nemzetközi Jogi és Európa-jogi Tanszéken demonstrátorkodtam hallgatóként, így amikor utolsó évesként a szakdolgozat megírása került napirendre, úgy döntöttem, hogy különleges státuszú területekkel szeretnék foglalkozni. Abban az évben zajlott a hírhedt orosz zászlókitűzési projekt az Északi-sark alatti kontinentális talapzaton, amely fókuszba állította az Arktisz jogi helyzetét. Az akkori tanszékvezető, és későbbi témavezetőm, Prof. Dr. Bodnár László kérdezte meg, hogy ha már a speciális jogállású területeket választottam témának, lenne-e kedvem feldolgozni az arktiszi problémakört. Természetesen érdekelt a feladat, és ahogy elkezdtem kutatni, rá kellett jönnöm, hogy a témának hazai szakirodalma gyakorlatilag nincs, és hogy a felszín alatt sokkal mélyebb jogi kérdésekkel kell számolni, mint amennyiről addig a tankönyvekből megtudhattunk erről a területről. A szakdolgozatom elkészült, de bennem annyi nyitott kérdés maradt, hogy végül úgy döntöttem, hogy amikor ösztöndíjas Ph.D-hallgatóként bekerültem a Tanszékre, maradok ennél a kérdésnél, és továbbkutatom, így a disszertációm is elkészült, de a nyitott kérdések száma továbbra is csak nő, így elmondható, hogy kutatás szempontjából igen hálás téma, hiszen folyamatosan alakul, és rendszeresen szolgáltat új vitapontokat.

Az Arktisz vagy az Antarktisz helyzetét ítéli bonyolultabbnak?

Ilyen szempontból nem lehet összehasonlítani a kettőt, hiszen annak ellenére, hogy sok közös vonásuk van – elsősorban fizikai értelemben –, a jogi helyzetük alapvetően különbözik. Az Antarktisz egy kontinens, amelynek jogi helyzetét bizonyos mértékig stabil módon rendezte egy 1959-es szerződés, és később az arra épülő további egyezmények gondoskodnak elsősorban a környezetvédelem biztosításáról, tehát egy nemzetközi irányítás alatt álló területről van szó, de abba nem mennék most bele, hogy mennyire stabil, és mennyiben működik megfelelően, mindenesetre a gazdasági kiaknázást a környezet védelme érdekében 1991-ben 50 évre elnapolták. Ezzel szemben az Arktisz egy zömmel tengeri terület, ahol ennek megfelelően a tengerjog szabályai érvényesülnek.

Ön mit gondol, van esély arra, hogy az öt arktiszi állam szuverenitása alá vonja az arktiszi területeket a közeljövőben?

A kérdést két komponensre kell bontani. Az Arktisz egy szárazfölddel határolt, szigetekkel tagolt javarészt tengeri terület. A nemzetközi jog szabályai szerint a parti államok a parti tengerig bezárólag tartanak számot államterületre ezen a területen belül.

A kontinentális talapzat 200 tengeri mérföldön túli külső határainak megvonása jelenleg az egyik legaktuálisabb kérdés a tengerjog palettáján. Az erre irányuló eljárás már számos állam esetében zajlik, vannak véglegesen megvont határrészek is, ezért biztosan állíthatjuk, hogy az 1982-es tengerjogi egyezmény adta lehetőségek és keretek között előbb-utóbb az Arktisz kontinentális talapzata fel lesz osztva, az állami szuverenitáson teljesen kívül álló terület – már ami marad - pedig tengerfenékként az emberiség közös örökségének jogi rezsimje fog tartozni.

Ön szerint milyen lépéseket váltana ez ki a többi államból?

Ugyanolyan irigységet, mint a világ többi területén a kontinentális talapzat kiaknázási joga azzal a különbséggel, hogy itt jóval nagyobb kiaknázatlan készletek vannak, mint máshol, igaz, a kitermelési feltételek, és a környezeti kockázatok is sokkal összetettebbek.

Egyesek szerint a kőolaj jelentősége néhány évtized múlva csökkenni fog az új technológiák révén. Mások szerint éppen fontosabbá válik, így azon országok, amelyek nagy készlettel rendelkeznek még meghatározóbb pozícióba kerülnek. Ön melyik állásponttal ért egyet?

Én jogásként ebben a kérdésben nem tudok adekvát módon állást foglalni.

Grönland esetleges függetlenségével Ön szerint Dániát vagy Grönlandot illetnék meg az Arktisz kincsei?

Nyilván, ha függetlenné válna Grönland, akkor a területét érintő gazdasági jogok felett is szuverenitást élvezne, amelyet esetlegesen korlátozhat Dániával kötött megállapodásokkal. A tengeri határok kérdése pedig a területileg illetékes, szomszédos államokkal való megegyezés függvénye, a külső határ vonatkozásában pedig jelenleg Dánia folytat eljárást (2012. június 14-én adott be kérelmet) az ENSZ illetékes bizottsága előtt.

Ön szerint melyik a legvitatottabb terület az Arktiszon?

Én egyértelműen az USA helyzetével kapcsolatban látom a legtöbb konfliktusforrást. Az USA ugyanis nem részese az 1982-es tengerjogi egyezménynek, így az abban foglalt jogokkal és lehetőségekkel sem élhet. Másrésztől nem is kötik az egyezményben foglalt korlátozások, így az a kérdés, hogy esetleg azokat szokásjogi alapon ki lehet-e kényszeríteni vele szemben. Ez az egyik legkritikusabb pont a kontinentális-talapat felosztás esetén.

Lát bármilyen esélyt arra, hogy az arktiszi ötök közötti konfliktus háborúhoz vezessen?

Az USA, Kanada és Oroszország is jelentős katonai bázist tart fenn északon, és csak remélhetjük, hogy az Arktisra vonatkozóan a békés konfliktuskezelést tartalmazó politikai deklarációikhoz tartják is magukat.

A környezetvédők erősen tiltakoznak az arktiszi kőolajlelőhelyek feltárása ellen, egy esetleges olajkatasztrófa ugyanis súlyos következményekkel járna a térségben. Lát rá esélyt, hogy kompromisszumot találjanak az arktiszi államokkal?

Természetesen, és nem túlzás azt állítani, hogy mindez csak szándék és pénz kérdése, hogy a legmegfelelőbb technológia alkalmazását sikerüljön kivívni. Elég csak arra gondolni, hogy környezetvédelmi megfontolásokból nem kezdték el kiaknázni az Antarktisz kincseit annak idején az 1989-es wellingtoni egyezmény szerint, és hogy az emberiség közös örökségeként aposztrofált tengerfenéki területeken pedig szintén szigorú környezetvédelmi előírások mentén, de zajlanak a kiaknázási munkálatok.

Az Északi-sarkvidéken található jég drámaian visszahúzódott az elmúlt évtizedekben. Ön szerint megállítható ez a folyamat?

A kulcskérdés itt a globális összefogás a környezetvédelem *versus* gazdasági érdekek versenyében. Ameddig a gazdasági érdekek elnyomják, és elnyomhatják a fenntartható fejlődést a profit oltárán, addig nemcsak a jégtakaró olvadása, hanem a többi környezetvédelemmel összefüggő probléma sem fog megoldódni. Utópisztikus megoldási javaslatokat persze lehet felvonultatni, de kérdés, hogy van-e értelme.